

**Міністерство освіти і науки України  
ДВНЗ «Прикарпатський університет імені Василя Стефаника»  
Навчально-науковий юридичний інститут**

Кафедра теорії та історії держави і права

**Історія держави і права зарубіжних країн**

**Методичні вказівки для студентів стаціонарної форми навчання  
Навчально-наукового юридичного інституту з питань підготовки та  
контролю самостійної роботи**

**галузь знань 08 «Право»  
спеціальність 081 «Право»**

Івано-Франківськ  
2019

Історія держави і права зарубіжних країн: Методичні вказівки для студентів стаціонарної форми навчання Навчально-наукового юридичного інституту з питань підготовки та контролю самостійної роботи / С.В.Адамович.; Навчально-науковий юридичний інститут Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2019. – 42 с.

Схвалено на засіданні кафедри теорії та історії держави і права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника  
Протокол № 11 від 27.05 2019 р.

Рекомендовано до друку Навчально-методичною Радою Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Протокол № 5 від 21.06. 2019 р.

Навчальні вказівки містять завдання для підготовки та контролю самостійної роботи. Розрахований на студентів заочної форми навчання та викладачів юридичних навчальних закладів.

Рецензенти:

Присташ Л.Т., канд. юрид. наук, доц., завідувач кафедри теорії та історії держави і права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Книш В.В., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

## ВСТУП

Методичні вказівки з навчального курсу "Історія держави та права зарубіжних країн" для студентів стаціонарної форми навчання Навчально-наукового юридичного інституту з питань підготовки та контролю самостійної роботи складено з урахуванням сучасних оцінок історичною та юридичною науками державно-правових явищ країн далекого та близького зарубіжжя. Глибоке вивчення й оволодіння знаннями "Історії держави та права зарубіжних країн" необхідне майбутнім юристам для того, щоб краще пізнавати сутність, функції і соціальне призначення держави, її правової системи, правильно орієнтуватися у внутрішньополітичній та міжнародній обстановці і, відповідно, ефективніше і плідніше виконувати свої функціональні повноваження. Зрозуміло, що у студентів, що навчаються на освітньо-професійній програмі «Право» цей предмет має викликати особливе зацікавлення і є важливий для здобуття ним необхідних компетентностей.

Творче засвоєння історичного досвіду розвитку держави та права набуває особливого значення сьогодні, за умов відродження державності, використання багатого досвіду державотворчості у світі для побудови незалежної Української держави, формування та утвердження її правової системи. Особливої ваги сьогодні набуває самостійна робота студента денної форми навчання, якій присвячується наша методична розробка.

Навчально-методичні рекомендації та тестові завдання складено з урахуванням тісного зв'язку історії держави і права зарубіжних країн з історією держави і права України, всесвітньою історією, а також теорією держави та права, іншими юридичними дисциплінами. У той же час розмежовується матеріал, що вивчається історією держави та права зарубіжних країн, від матеріалу споріднених історико-юридичних дисциплін, а також галузевих юридичних наук.

Методичні вказівки з курсу "Історії держави і права зарубіжних країн" для студентів стаціонарної форми навчання Навчально-наукового юридичного інституту з питань підготовки та контролю самостійної роботи дозволить

вивчити:

основи та суть марксистського та цивілізаційного поглядів на історію взагалі, та історію держави і права зокрема;

фактичний матеріал з історії держави і права зарубіжних країн, що підпадає під самостійне вивчення;

розвиток права й основні кодифікації.

уміти:

•розбиратися в питаннях виникнення, походження, розвитку, еволюції та особливостях державно-правових систем;

використовувати знання даного курсу при подальшому вивченні таких дисциплін, як ТДП, Історії держави і права України, інших юридичних дисциплін, включаючи цивільне право, кримінальне право та процесуальне право.

Результатами навчання стануть здобуті наступні компетентності:

- ✓ Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу
- ✓ Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями
- ✓ . Здатність бути критичним і самокритичним
- ✓ Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.

#### **Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:**

- ✓ Знання і розуміння ретроспективи формування вітчизняних, європейських та міжнародних державно-правових інститутів
  - ✓ Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів національного та міжнародного права, розуміння їх правового характеру і значення

#### **Програмні результати навчання:**

- ✓ Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин, які мають національне чи глобальне значення
- ✓ Використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин
  - ✓ Доносити до респондента матеріал з певної проблематики доступно і зрозуміло (як українською, так і іноземною мовою).
  - ✓ Належно використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності.

## Тема 1. Історичні умови зародження державності.

Методичні вказівки:

Під час підготовки теми студент повинен засвоїти історичні закономірності розвитку держави і права, володіти методологією науки та курсу історії держави і права, знати концепції походження та еволюції держави і права. Важливо орієнтуватися в суті цивілізаційного, історичного та формаційного підходів у розвитку суспільства та держави, знати азійський спосіб виробництва.

Не можна оминати увагою поняття Східної та Західної традиції розвитку держави і права та характерні особливості зародження та розвитку держави та права Стародавнього Сходу.

Радимо студентам проаналізувати військову демократію як форму правління у ранньокласових державних утвореннях та східну деспотію як форма організації влади.

### *Питання для підготовки*

1. Первіснообщинний лад, його характерні риси, стадії розвитку.
2. Розклад первіснообщинного ладу.
3. Зародження і розвиток приватної власності.
4. Виникнення соціальної нерівності, поява класів.
5. Суспільні поділи праці.
6. Виникнення держави і права, їх визначення, суть, ознаки

### *Література:*

1. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2008.
2. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. - 5-те видання, перероблене і доповнене - К.: Істина, 2010.
3. Історія держави і права зарубіжних країн. Довідник / ред.: Ю. В. Цветкова. - Київ : Інтерсервіс, 2018. - 98 с.
4. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки ; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін. ; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
5. Кащенко С.Г. Всеобщая история государства и права новейшего времени. Учебное пособие для студентов юридических специальностей высших учебных заведений. — Симферополь: ДОЛЯ, 2006.

6. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу. - К.: Либідь, 2000.
7. Макарчук В.С. Історія держави і права зарубіжних країн. - К.: "Аттика", 2000.
8. Орленко В. І. Історія держави і права зарубіжних країн: Посіб. для підготов, до іспитів /В. І. Орленко, В. В. Орленко. -3-є вид. стереотип. - К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2008.
9. Сопільник Л. І. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Сопільник, М.-Б. І. Камінський ; Приват. вищ. навч. закл. "Львів. ун-т бізнесу та права". - Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2012. - 499 с.
10. Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн: Підручник для студентів юрид. спец, вищих навчальних закладів. - 2-ге вид., переробл. та допов.-К.: Ін Юре, 2003.
11. Тищик Б.Й. Історія держави і права країн Стародавнього Сходу. Навчальний посібник Т. І. Львів: Сполом, 1999 р.
12. Хома Н. М. . Історія держави і права зарубіжних країн. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – К Каравела, 2008.
13. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: хрестоматія/За ред. В.Д. Гончаренка .-К.:Вид-во Ін Юре,2002 .-716 с.
14. Шульженко Ф. П. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Ф. П. Шульженко [и др.] ; Державний вищий навч. заклад "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". - К. : КНЕУ, 2007. - 192 с.

### **Тестові завдання**

1. Визначте, який з названих фактів і явищ не відносять до змісту ІДПЗК:
  - а) структура органів влади;
  - б) джерела права;
  - в) правовий статус соціальних груп;
  - г) розвиток культури.
2. Порівняльно-історичний метод дозволяє:
  - а) проаналізувати державно-правові явища та інститути в рамках однієї або кількох епох;
  - б) оцінювати факти і явища без упередженості;
  - в) оцінювати факти і явища з точки зору інтересів суспільства та його окремих груп.
3. Принцип об'єктивності дозволяє:
  - а) проаналізувати державно-правові явища та інститути в рамках однієї або кількох епох;
  - б) оцінювати факти і явища без упередженості;
  - в) оцінювати факти і явища з точки зору інтересів суспільства та його окремих груп.
4. Принцип соціального підходу дозволяє:
  - а) проаналізувати державно-правові явища та інститути в рамках однієї або кількох епох;
  - б) оцінювати факти і явища без упередженості;
  - в) оцінювати факти і явища з точки зору інтересів суспільства та його окремих груп.
5. В основі марксистської періодизації історії лежить:
  - а) теорія суспільно-економічних формацій;
  - б) теорія локальних цивілізацій;

в) критерій часу.

6. В основі цивілізаційного підходу періодизації історії лежить:

- а) теорія суспільно-економічних формацій;
- б) теорія локальних цивілізацій;
- в) критерій часу.

7. В основі поділу історії на стародавню, середньовічну, нову і новітню лежить:

- а) теорія суспільно-економічних формацій;
- б) теорія локальних цивілізацій;
- в) критерій часу.

8. З якою з названих наук ІДПЗК поєднує структурно-логічний зв'язок, тобто необхідність мати чітке уявлення про місце явищ в просторі і часі, а також умови їх формування:

- а) історією;
- б) філософією;
- в) політологією;
- г) економічною теорією.

9. Яка з названих наук виконує відносно ІДПЗК методологічну роль, пропонуючи способи і підходи вивчення предмета:

- а) історія;
- б) філософія;
- в) політологія;
- г) економічна теорія.

10. Яка з названих наук як і ІДПЗК вивчає закономірності виникнення, функціонування та розвитку влади в суспільстві:

- а) історія;
- б) філософія;
- в) політологія;
- г) економічна теорія.

11. Яка з названих наук вивчає спосіб виробництва і допомагає ІДПЗК визначити та зрозуміти правові форми, в яких закріплюються суспільно-економічні відносини:

- а) історія;
- б) філософія;
- в) політологія;
- г) економічна теорія.

12. Який з названих об'єктів не відносять до джерел ІДПЗК:

- а) збірники законів;
- б) юридичні акти;
- в) пам'ятки мистецтва;
- г) історико-філософські твори про устрій держави.

## Тема 2 Держава і право Єгипту

Методичні вказівки:

При вивченні даної теми необхідно послідовно охарактеризувати державно-правовий розвиток Давнього Єгипту. У процесі вивчення Давнього Єгипту необхідно розглядати виникнення номових утворень, процес об'єднання Верхнього і Нижнього царств у єдину державу, проаналізувати державний лад централізованої єгипетської держави, розглянути особливості станово-класової структури суспільства, а також дати характеристику праву Давнього Єгипту.

Слід звернути увагу на специфічні риси політичної організації. Розвиток землеробства, іригаційна система. Формування поняття "східна деспотія". Влада фараонів.

Апарат управління державою. Реформи Ехнатона. Характеристика правової системи. Поняття правової норми та правопорушення в Стародавньому Єгипті.

Суспільство у Стародавньому Єгипті поділялось на три основні класи: рабовласники, раси та селяни. Рабовласники в свою чергу мали у своїй власності землі, рабів, знаряддя правці, худобу, золото. Селяни володіли невеликими наділами землі, знаряддями праці та худобу. В свою чергу у рабів була відсутня будь-яка власність, вони самі належали рабовласнику.

Основними причинами занепаду Єгипетського царства були постійні війни, що підривали сили Єгипту, селяни, що воювали, гинули, і як результат не обробляли землю. Селянські господарства розорялися, бідняки та раби постійно піднімали повстання. Підкорені народи нароби боролися за свободу, для їхнього приборкання доводилось утримувати велику армію найманців, що

Царювання Ехнатона стало часом неймовірної релігійної реформи, яка потрясла всі засади традиційного староегипетського суспільства, цивілізації і культури. Переосмисливши стародавнє вчення геліопольського жрецтва про ключову роль сонячного божества, цар закрити храми богів, замість культів яких було встановлено державне шанування бога Атона. Була змінена і ідеологія царської влади: цар і цариця, що спрадавна почитали як земні втілення Хора і Хатхор, відтепер іменували себе божествами Шу і Тефнут – безпосередніми дітьми сонячного бога. На п'ятому році правління Аменхотеп IV змінює своє ім'я, що переводиться як «Амон задоволений», на Ехнатон – «бажаний Атону». Зміні піддаються і імена найближчих родичів фараона, у тому числі його головної дружини Нефертіті, що одержала нове ім'я Нефернефруатон. Батьком фараона проголошується бог Атон.

*Питання для підготовки:*

1. Виникнення та розвиток держави.
2. Суспільний устрій в Стародавньому Єгипті.
3. Державний лад в Стародавньому Єгипті.
4. Суд та збройні сили.
5. Право Стародавньому Єгипті.

*Література:*

1. Адамович С.В. Стан наукового розроблення державного управління Стародавнього Сходу. Державне управління в країнах Стародавнього Сходу / В. В. Омельчук (керівник авт. колективу, вступ), [автор передмови Ю. С. Шемшученко]: навчальний посібник. К.: Золоті ворота. С.8-27.

2. Бостан Л. М, Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2018.

3. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний



посібник. - 5-те видання, перероблене і доповнене - К.: Істина, 2010.

4. Історія держави і права зарубіжних країн. Довідник / ред.: Ю. В. Цвєткова. - Київ : Інтерсервіс, 2018. - 98 с.

5. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки ; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін. ; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с.

6. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу. - К.: Либідь, 2000.

7. Макаруч В.С. Історія держави і права зарубіжних країн. - К.: "Аттіка",2000.

8. Орленко В. І. Історія держави і права зарубіжних країн: Посіб. для підготов, до іспитів /В. І. Орленко, В. В. Орленко. -3-є вид. стереотип. - К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2008.

9. Сопільник Л. І. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Сопільник, М.-Б. І. Камінський ; Приват. вищ. навч. закл. "Львів. ун-т бізнесу та права". - Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2012. - 499 с.

10. Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн: Підручник для студентів юрид. спец, вищих навчальних закладів. - 2-ге вид., переробл. та допов.-К.: Ін Юре, 2003.

11. Тетарчук І.В., Дяків Т.Є. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. Посібник для підготовки до іспитів. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 172 с.

12. Тищик Б.Й. Історія держави і права країн Стародавнього Сходу. Навчальний посібник Т. І. Львів: Сполом, 1999 р.

13. Хома Н. М. . Історія держави і права зарубіжних країн. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – К Каравела, 2008.

14. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: хрестоматія/За ред. В.Д. Гончаренка .-К.:Вид-во Ін Юре,2002 .-716 с.

15. Шульженко Ф. П. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Ф. П. Шульженко [и др.] ; Державний вищий навч. заклад "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". - К. : КНЕУ, 2007. - 192 с.

### Тестові завдання

1. Своїм існуванням Єгипет завдячує:

- а) клімату;
- б) корисним копалинам;
- в) річці Ніл;
- г) вдалій політиці фараонів.

2. Свою країну єгиптяни називали:

- а) Червона земля;
- б) Жовта земля;
- в) Чорна земля.

3. Що було раніше:

- а) походи Тутмоса III;
- б) будівництво піраміди Хеопса;
- в) підкорення Нижнього Єгипту Верхнім;
- г) реформа Ехнатона.

4. Титул фараона був:

- а) "перший серед рівних";
- б) "обраний нами";
- в) "обраний богом";
- г) "володар обох земель".

4. Об'єднаний Єгипет був у:

- а) 3000 р. до н.е.;
- б) 4000 р. до н.е.;
- в) 2000 р. до н.е.;
- г) 1000 р. до н.е.

5. Перша столиця об'єднаного Єгипту:

- а) Фіви;
- б) Ахетатон;
- в) Мемфіс;
- г) Каїр.

5. Найбільшою територія Єгипту була за часів фараона:

- а) Хеопса;
- б) Тутмоса III;
- в) Рамсеса II;
- г) Менеса.

6. Релігійну реформу у Єгипті провів:

- а) Хеопс;
- б) Ехнатон;
- в) Тутмос III;
- г) Менес.

7. Серед усіх єгипетських богів виділявся культ бога:

- а) Місяця;
- б) Сонця;
- в) живих;
- г) танцю.

8. Єгипетські піраміди - це:

- а) гробниці правителів;
- б) скарбниці фараонів;
- в) споруди господарського призначення.

### **Тема 3. Держава і право Стародавньої Індії.**

Методичні вказівки:

Студентам необхідно вивчити виникнення держави у Стародавній Індії, оволодіти знаннями про Харапську цивілізацію. Важливо знати періодизацію розвитку держави і права, історію держави Маур'їв, період правління царя Ашоки. Особливістю Індії є суспільний лад

та правове становище основних груп населення, система варн. Необхідно вивчити організацію державного ладу, структуру влади та системи управління. Під час вивчення теми необхідно вивчити суд і судочинство Стародавньої Індії, а також джерела і основні риси права.

*Питання для підготовки:*

1. Виникнення та розвиток держави у Індії.
2. Періодизація розвитку держави і права в Індії.
3. Суспільний та державний лад Стародавньої Індії.
4. Джерела права Стародавньої Індії
5. Основні риси права:
  - а) цивільного;
  - б) сімейно-шлюбного;
  - в) кримінального.
  - г) адміністративного.

*Література:*

1. Бостан Л. М, Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2008.
2. Державне управління в країнах Стародавнього Сходу / В. В. Омельчук (керівник авт. колективу, вступ), [автор передмови Ю. С. Шемшученко]: навчальний посібник. К., 2015.
3. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. - 5-те видання, перероблене і доповнене - К.: Істина, 2010.
4. Історія держави і права зарубіжних країн. Довідник / ред.: Ю. В. Цветкова. - Київ : Інтерсервіс, 2018. - 98 с.
5. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки ; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін. ; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с.б.
6. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу. - К.: Либідь, 2000.
7. Макарчук В.С. Історія держави і права зарубіжних країн. - К.: "Аттика",2000.
8. Орленко В. І. Історія держави і права зарубіжних країн: Посіб. для підготов, до іспитів /В. І. Орленко, В. В. Орленко. -3-є вид. стереотип. - К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2008.
9. Сопільник Л. І. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Сопільник, М.-Б. І. Камінський ; Приват. вищ. навч. закл. "Львів. ун-т бізнесу та права". - Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2012. - 499 с.

10. Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн: Підручник для студентів юрид. спец, вищих навчальних закладів. - 2-ге вид., переробл. та допов.-К.: Ін Юре, 2003.
11. Тетарчук І.В., Дяків Т.Є. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. Посібник для підготовки до іспитів. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 172 с.
12. Тищик Б.Й. Історія держави і права країн Стародавнього Сходу. Навчальний посібник Т. І. Львів: Сполом, 1999 р.
13. Хома Н. М. . Історія держави і права зарубіжних країн. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – К Каравела, 2008.
14. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: хрестоматія/За ред. В.Д. Гончаренка .-К.:Вид-во Ін Юре,2002 .-716 с.
15. Шульженко Ф. П. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Ф. П. Шульженко [и др.] ; Державний вищий навч. заклад "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". - К. : КНЕУ, 2007. - 192 с.

#### Тестові завдання

1. Найдавнішими з державних утворень на території Індії були (два):
  - а) Мохеджо-Даро;
  - б) Ахетатон;
  - в) Хараппа;
  - г) Ніппур.
2. Пам'ятки давньоіндійської літератури, від яких отримав свою назву період в історії Індії з середини II тис. до н.е. – перша половина I тис. до н.е.:
  - а) Сунна;
  - б) Рамаяна;
  - в) Веди;
  - г) Махабхарата.
3. Військовий вождь, пізніше цар у Стародавній Індії:
  - а) сенані;
  - б) лугаль;
  - в) пурохіта;
  - г) раджа.
4. Хто з названих посадовців не має відношення до Стародавньої Індії:
  - а) сенані;
  - б) лугаль;
  - в) пурохіта;
  - г) раджа.
5. Царський жрець, астролог і радник у Стародавній Індії:
  - а) сенані;
  - б) лугаль;
  - в) пурохіта;
  - г) раджа.
6. Начальник війська та охорони у Стародавній Індії:
  - а) сенані;
  - б) лугаль;
  - в) пурохіта;
  - г) раджа.
7. Династія індійських царів, представники якої у IV-II ст. до н.е. об'єднали під своєю владою майже всю територію Індії:
  - а) Маурії;
  - б) Магатха;
  - в) Меровінги;
  - г) Рюриковичі.

8. Вперше Варни згадуються у давньоіндійському гімні:
- а) Пурушасукта;
  - б) Рамаїяна;
  - в) Махабхарата;
  - г) Закони Ману.
9. Замкнені верстви суспільства у Стародавній Індії називалися:
- а) стани;
  - б) прошарки;
  - в) варни;
  - г) класи.
10. Визначте найнижчу за статусом варну Стародавньої Індії:
- а) брахмани;
  - б) кшатрії;
  - в) вайши;
  - г) шудри.
11. Визначте найвищу за статусом варну Стародавньої Індії:
- а) брахмани;
  - б) кшатрії;
  - в) вайши;
  - г) шудри.

#### **Тема 4. Держава і право Стародавнього Китаю.**

Методичні вказівки:

Назву країни, котру сьогодні називають Китаєм, запозичено в народів Середньої Азії, що застосовували цю назву щодо одного з народів, який панував у X—XIII століттях у північних районах Китаю. Пізніше вона була поширена на всю країну. Самі китайці цю назву раніше не вживали, а називалися то *Чжун Го* (Середнє царство), то *Чжун Хуа* (Середина, що процвітає), то за прізвищем династій. Це позначення з деякими змінами перейшло в західноєвропейську географічну номенклатуру. Звідси походять німецька назва Хіна, французьке Шін, англійське Чайна. Основні періоди в історії Стародавнього Китаю мають традиційні назви за прізвищем династій і царств: *Шан (Інь), Чжоу, Цін, Хань*.

*Питання для підготовки*

1. Утворення рабовласницької держави в Китаї та періоди її розвитку:
  - а) період Трьох династій;
  - б) період імперії Цін;
  - в) період імперії Хань.
2. Суспільний та державний лад Стародавнього Китаю.
3. Джерела та характерні риси права.
4. Особливості занепаду Стародавнього Китаю.

*Література:*

1. Бостан Л. М, Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн:

Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2008.

2. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. - 5-те видання, перероблене і доповнене - К.: Істина, 2010.

3. Державне управління в країнах Стародавнього Сходу / В. В. Омельчук (керівник авт. колективу, вступ), [автор передмови Ю. С. Шемшученко]: навчальний посібник. К., 2015.

4. Історія держави і права зарубіжних країн. Довідник / ред.: Ю. В. Цветкова. - Київ : Інтерсервіс, 2018. - 98 с.

5. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки ; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін. ; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с.4.

6. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу. - К.: Либідь, 2000.

7. Макарчук В.С. Історія держави і права зарубіжних країн. - К.: "Аттика",2000.

8. Орленко В. І. Історія держави і права зарубіжних країн: Посіб. для підготов, до іспитів /В. І. Орленко, В. В. Орленко. -3-є вид. стереотип. - К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2008.

9. Сопільник Л. І. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Сопільник, М.-Б. І. Камінський ; Приват. вищ. навч. закл. "Львів. ун-т бізнесу та права". - Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2012. - 499 с.

10. Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн: Підручник для студентів юрид. спец, вищих навчальних закладів. - 2-ге вид., переробл. та допов.-К.: Ін Юре, 2003.

11. Тетарчук І.В., Дяків Т.Є. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. Посібник для підготовки до іспитів. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 172 с.

12. Тищик Б.Й. Історія держави і права країн Стародавнього Сходу. Навчальний посібник Т. І. Львів: Сполом, 1999 р.

13. Хома Н. М. . Історія держави і права зарубіжних країн. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – К Каравела, 2008.

14. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: хрестоматія/За ред. В.Д. Гончаренка .-К.:Вид-во Ін Юре,2002 .-716 с.

15. Шульженко Ф. П. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Ф. П. Шульженко [и др.] ; Державний вищий навч. заклад "Київський національний економічний ун-т ім. Вади́ма Гетьмана". - К. : КНЕУ, 2007. - 192 с.

#### Тестові завдання

1. Яке з названих занять населення існувало тільки у Стародавньому Китаї:

а) іригаційне землеробство;

в) скотарство;

б) торгівля;

г) шовківництво.

2. Перший період в історії Стародавнього Китаю з XVIII до XII ст. до н.е. називають:

- а) Хань;
- б) Чжоу;
- в) Шан (Інь);
- г) Цинь.

3. Другий період в історії Стародавнього Китаю з XII ст. до 221 р. до н.е. називають:

- а) Хань;
- б) Чжоу;
- в) Шан (Інь);
- г) Цинь.

4. Третій період в історії Стародавнього Китаю з 221 до 207 рр. до н.е. називають:

- а) Хань;
- б) Чжоу;
- в) Шан (Інь);
- г) Цинь.

5. Четвертий період в історії Стародавнього Китаю з 206 р. до н.е. до 220 р. н.е. називають:

- а) Хань;
- б) Чжоу;
- в) Шан (Інь);
- г) Цинь.

6. Вождь Чен Тан став засновником держави і династії:

- а) Хань;
- б) Чжоу;
- в) Шан (Інь);
- г) Цинь.

7. Яку із запропонованих теорій походження держави підтверджують події, пов'язані з утворенням першої держави у Стародавньому Китаї:

- а) договірну;
- б) завоювання;
- в) божественну;
- г) психологічну.

8. Цар у Стародавньому Китаї носив титул:

- а) «незрівнянний»;
- б) «божественний»;
- в) «син Амона Ра»;
- г) «син Неба».

9. Основну масу населення Стародавнього Китаю склали:

- а) раби;
- б) селяни-общинники;
- в) міщани;
- г) пролетаріат.

10. Цар у Стародавньому Китаї носив титул:

- а) лугаль;
- б) цезар;
- в) ван;
- г) раджа.

11. Основною виробничою силою у Стародавньому Китаї були:

- а) раби;
- б) селяни-общинники;
- в) міщани;
- г) пролетаріат.

## **Тема 5. Держава і право Стародавньої Спарти**

Методичні вказівки:

Процес утворення і формування держави в Греції становить великий інтерес щодо вивчення питання про походження держави і права взагалі. Утворення Грецької держави і, зокрема, Спартанської держави, є класичним зразком формування держави на руїнах первіснообщинного ладу. У процесі підготовки семінару треба звернути увагу на аналіз змісту реформ Лікурга, на утворення органів державної влади і управління, їх структуру, функції, форми і методи діяльності. Для успішної підготовки до семінару, зрозуміння теми

студенту варто, крім вказаної літератури, прочитати працю Ф. Енгельса "Походження сім'ї, приватної власності і держави", праці Платона та Арістотеля, дослідження Геродота.

#### *Питання для підготовки*

1. Утворення Спартанської держави.
2. Державний устрій Спарти.
3. Суспільний устрій Спарти.
4. Військова організація Спарти.
5. Реформи Лікурга та особливості правових відносин в Спарті.

#### *Література*

1. Балух В. О. Історія античної цивілізації : у 3-х т. : Підручник. – Чернівці : ТОВ «Видавництво « Наші книги», 2007.
2. Бостан Л. М, Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2008.
3. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. — 5-те видання, перероблене і доповнене - К.: Істина, 2010.
4. Історія держави і права зарубіжних країн. Довідник / ред.: Ю. В. Цветкова. - Київ : Інтерсервіс, 2018. - 98 с.
5. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки ; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін. ; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
6. Історія стародавнього світу / За ред. Крушкол Ю. С. - К.: Вища школа, 1976. - С. 12-41,47-58,78-99.
7. Катрич В. М Історія рабовласницької держави і права стародавньої Греції. - К.: Вид-во Київського ун-ту, 1974.
8. Макарчук В.С. Історія держави і права зарубіжних країн. К.: "Аттіка",2000.
9. Орленко В. І. Історія держави і права зарубіжних країн: Посіб. для підготов, до іспитів /В. І. Орленко, В. В. Орленко. -3-є вид. стереотип. - К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2008.
10. Сопільник Л. І. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Сопільник, М.-Б. І. Камінський ; Приват. вищ. навч. закл. "Львів. ун-т бізнесу та права". - Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2012. - 499 с.
11. Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн: Підручник для студентів юрид. спец, вищих навчальних закладів. - 2-ге вид., переробл. та допов. - К.: Ін Юре, 2003.
12. Тетарчук І.В., Дяків Т.Є. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. Посібник для підготовки до іспитів. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 172 с.
13. Тищик Б.Й. Історія держави і права країн Стародавнього Сходу. Навчальний посібник. - Т. І. - Львів: Сполом, 1999.



14. Трофанчук Г. І. Історія держави і права зарубіжних країн. Навч. посібник. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 400 с.

15. Хома Н. М. . Історія держави і права зарубіжних країн. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. - К.: Каравела, 2008.

16. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: хрестоматія/За ред. В.Д. Гончаренка .-К.:Вид-во Ін Юре,2002 .-716 с.

#### Тестові завдання

1. Спарта була розташована в області:

- а) Лаконіка;
- б) Аттика;
- в) Арголіда;
- г) Іонія.

2. Спартанський поліс утворився шляхом синойкізму племен:

- а) ахейців і дорійців;
- б) латинян, сабінян, етрусків;
- в) іонійців;
- г) дорійців.

3. Формування особливого суспільного і державного устрою Стародавньої Спарти традиція пов'язує з ім'ям:

- а) Геродота;
- б) Тезея;
- в) Лікурга;
- г) Драконта.

4. Серед названих категорій населення, якої не було у Стародавній Спарті:

- а) ілоти;
- б) періеки;
- в) гіпомейони;
- г) метки.

5. Повноправні громадяни Спарти називалися:

- а) спартіати;
- б) ілоти;
- в) гіпомейони;
- г) періеки.

6. Громадяни Спарти, які не могли робити внески для організації спільних трапез, не мали права на наділ землі та участі у народних зборах, називалися:

- а) спартіати;
- б) ілоти;
- в) гіпомейони;
- г) періеки.

7. Вільне населення Лаконіки, підкорене спартанцями, позбавлене політичних прав називалося:

- а) спартіати;
- б) ілоти;
- в) гіпомейони;
- г) періеки.

8. Невільне населення у Стародавній Спарті, переважно підкореної області Мессенія, називалося:

- а) спартіати;
- б) ілоти;
- в) гіпомейони;
- г) періеки.

9. Рабство у Спарті було:

- а) патріархальним;
- б) класичним.

10. Яка риса не відповідає становищу раба у Стародавній Спарті:

- а) мав власне господарство і родину;
- б) міг бути проданий господарем;
- в) ніс військову службу;

г) його могли вбити.

11. Що таке «криптії» у Стародавній Спарті:

- а) щорічні ритуальні вбивства ілотів;
- б) спільні трапези повноправних спартанців;
- в) засідання архагетів;
- г) форма шлюбу.

12. Стародавня Спарта за формою правління була:

- а) демократична республіка;
- б) аристократична республіка;
- в) тиранія;
- г) імперія.

13. Народні збори в Стародавній Спарті називалися:

- а) апелла;
- б) герусія;
- в) агора;
- г) гелієя.

14. Рада старійшин у Стародавній Спарті називалася:

- а) апелла;
- б) герусія;
- в) колегія архонтів;
- г) колегія ефорів.

15. Царі у Стародавній Спарті називалися:

- а) базилевси;
- б) рекси;
- в) архагети;
- г) геронти.

## **Тема 6. Криза рабовласницького ладу. Зародження феодальних відносин.**

Методичні вказівки:

Із загибеллю в 476 р. Західної Римської імперії закінчується епоха Стародавнього світу й розпочинається *період Середньовіччя*. На зміну рабовласницьким державі та праву приходять новий суспільно-політичний лад і нове феодальне право. Вступ людства до періоду Середніх віків був пов'язаний з глибокою кризою політичних, економічних, соціально-правових відносин і з подальшим розвитком феодальної земельної власності, що зумовлювала характер суспільства.

Форми встановлення феодальних відносин та державності в різних країнах були різноманітними, але їх аналіз дає змогу виокремити два основних шляхи переходу до феодалізму. *Перший* був властивий тим народам, у яких виникнення феодального суспільства та феодальної держави відбулося в процесі безпосереднього розпаду родо-племінного ладу (північно-германські, слов'янські, арабські племена, Японія). *Другий* був характерний для тих країн, у яких перехід до феодалізму та формування феодальної держави відбувалися в надрах рабовласницького суспільства та держави, через поступову їх еволюцію, визрівання феодальної державності й права, посилення політичної влади феодалів (Китай, Індія, Єгипет, Візантія).

Незважаючи на різні шляхи переходу до феодалізму, в усіх без винятку феодальних державах існували панівний прошарок феодалів, які були суб'єктами права приватної чи державної власності на землю, і пригноблені феодально-залежні селяни, котрі через систему позаекономічного примусу змушені були значну частину отриманого ними продукту віддавати представникам панівної верхівки. В усіх країнах значного розвитку набуває становий лад суспільства, що визначав правове становище населення.

#### *Питання для підготовки*

1. Криза рабовласницької системи господарства і зародження феодальних відносин.
2. Виникнення та етапи розвитку феодальної держави (утворення та період феодальної роздробленості; станово-представницька монархія, абсолютна монархія).
3. Джерела феодального права

#### *Література:*

1. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2004.
2. Войтович Л.В., Козак Н.Б., Овсінський Ю.В., Чорний М.І. Підручник з історії середніх віків для історичних факультетів університетів. – Львів: Тріада плюс, 2010. – 511 с.
3. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. - 5-те видання, перероблене і доповнене - К.: Істина, 2010.
4. Історія держави і права зарубіжних країн. Довідник / ред.: Ю. В. Цветкова. - Київ : Інтерсервіс, 2018. - 98 с.
5. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки ; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін. ; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
6. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час): Навчальний посібник / За ред. проф. Б. Й. Тищика. - Львів: Світ, 2006.
7. Макачук В.С. Історія держави і права зарубіжних країн. - К.: Атіка, 2000.
8. Орленко В. І. Історія держави і права зарубіжних країн: Посіб. для підготов, до іспитів /В. І. Орленко, В. В. Орленко. -3-є вид. стереотип. - К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2008.
9. Сопільник Л. І. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Сопільник, М.-Б. І. Камінський ; Приват. вищ. навч. закл. "Львів. ун-т бізнесу та права". - Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2012. - 499 с.
10. Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн: Підручник для студентів юрид. спец, вищих навчальних закладів. - 2-ге вид., переробл. та допов. - К.: Ін Юре, 2003.
11. Тетарчук І.В., Дяків Т.Є. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. Посібник для підготовки до іспитів. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 172 с.

12. Хома Н. М.. Історія держави і права зарубіжних країн. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. - К.: Каравела, 2008.

13. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: хрестоматія/За ред. В.Д. Гончаренка.-К.:Вид-во Ін Юре,2002.-716 с.

14. Шульженко Ф. П. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Ф. П. Шульженко [и др.] ; Державний вищий навч. заклад "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". - К. : КНЕУ, 2007. - 192 с.

### Тестові завдання

1. Розвиток якої суспільно-економічної формації співпадає з періодом Середньовіччя:

- а) рабовласництво;
- б) феодалізм;
- в) капіталізм;
- г) комунізм.

2. В якій з названих держав феодалізм утвердився в результаті занепаду рабовласницьких відносин:

- а) Англія;
- б) Франція;
- в) Візантія;
- г) Німеччина.

3. За поданою характеристикою визначте етап розвитку феодальних держав Європи: «є результатом об'єктивного процесу розвитку феодалізму – розпад держави на окремі феодальні володіння»:

- а) ранньофеодальна монархія;
- б) ленно-васальна монархія;
- в) станово-представницька монархія;
- г) абсолютна монархія.

4. За поданою характеристикою визначте етап розвитку феодальних держав Європи: «виникає в результаті подолання феодальної роздробленості як централізована держава з королівською владою, обмеженою представництвом станів»:

- а) ранньофеодальна монархія;
- б) ленно-васальна монархія;
- в) станово-представницька монархія;
- г) абсолютна монархія.

5. За поданою характеристикою визначте етап розвитку феодальних держав Європи: «на цьому етапі зберігалися пережитки попередніх епох, наприклад, залишки військової демократії, патріархальне рабство»:

- а) ранньофеодальна монархія;
- б) ленно-васальна монархія;
- в) станово-представницька монархія;
- г) абсолютна монархія.

6. За поданою характеристикою визначте етап розвитку феодальних держав Європи: «держава з необмеженою владою правителя»:

- а) ранньофеодальна монархія;
- б) ленно-васальна монархія;
- в) станово-представницька монархія;
- г) абсолютна монархія.

7. Яка риса не була притаманною «темним вікам» європейської історії:

- а) занепад товарно-грошових відносин;
- б) повернення до натурального господарства;
- в) падіння рівня культури;
- г) розвиток класичної форми рабовласництва.

8. Відносини в епоху Середньовіччя переважно будувалися навколо власності:

- а) на рабів; в) на землю;
- б) на селян; г) на фабрики і заводи.

9. Які дві основні верстви притаманні феодальному суспільству:

- а) раби і рабовласники; в) феодали і міщани;
- б) феодали і залежні селяни; г) буржуазія і наймані робітники.

10. Що таке принцип сюзеренітету-васалітету:

- а) відносини між феодалами;
- б) відносини між феодалами і залежними селянами;
- в) відносини між феодалами і міщанами;
- г) відносини між купцями і ремісниками.

11. Яка з названих рис не притаманна праву країн Західної Європи періоду Середньовіччя:

- а) домінування звичаєвого права на початковому етапі розвитку;
- б) партикуляризм;
- в) поділ на галузі права;
- г) основне місце посідали норми, що регулюють поземельні відносини.

12. Відсутність єдності права для всієї країни в період феодальної роздробленості називається:

- а) рецепція; в) звичаєве право;
- б) партикуляризм; г) галузі права.

## **Тема 7. Велика Хартія Вольностей – джерело права Англії періоду Середньовіччя.**

*Методичні вказівки:*

У XII-XIII століттях в Англії *сформувалася порівняно сильна централізована монархія*. Це призвело до надзвичайного свавілля та деспотизму королівської влади. В особистих і династичних інтересах королі вимагали від населення все більше грошей і повинностей та здійснювали свою політику (особливо зовнішню), не зважаючи на інтереси країни. Авторитет королівської влади нерідко використовували на шкоду значної частини панівного класу. Це спричиняло опозиційні виступи. Як результат, буквально всі прошарки суспільства — барони, лицарі, міщани, селяни—виступили проти короля, за обмеження його влади.

З огляду на це, король *Іоанн Безземельний* (1199-1216) змушений був у 1215 р. підписати, так звану, *Велику хартію вольностей* (відома в історіографії як "**Хартія вольностей англійського народу**"). Насправді ж, це була хартія вольностей феодалів і, передусім, баронів. Значно менше хартія відображала інтереси лицарства та верхівки

вільного селянства, а ще менше - інтереси міщан. Однак Велика хартія вольностей певною мірою стримувала королівське свавілля, обмежувала владу посадовців.

*Питання для підготовки:*

1. Джерела і основні риси права феодальної Англії.
2. Історичні умови походження і прийняття Великої Хартії Вольностей.
3. Загальна характеристика Великої Хартії Вольностей, структура, основні положення.
4. Правове становище окремих груп населення за Великою хартією Вольностей:
  - а) баронів;
  - б) рицарів, міського населення, селян.
5. Характеристика основних положень Великої Хартії Вольностей, спрямованих на обмеження свавілля королівської влади.

*Література:*

1. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2008.
2. Войтович Л.В., Козак Н.Б., Овсінський Ю.В., Чорний М.І. Підручник з історії середніх віків для історичних факультетів університетів. – Львів: Тріада плюс, 2010. – 511 с.
3. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. - 5-те видання, перероблене і доповнене - К.: Істина, 2010.
4. Історія держави і права зарубіжних країн. Довідник / ред.: Ю. В. Цветкова. - Київ : Інтерсервіс, 2018. - 98 с.
5. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки ; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін. ; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
6. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час): Навчальний посібник / За ред. проф. Б. Й. Тищика. - Львів: Світ, 2006.
7. Макарчук В. С Історія держави і права зарубіжних країн. - К.: Атіка, 2000.
8. Сопільник Л. І. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Сопільник, М.-Б. І. Камінський ; Приват. вищ. навч. закл. "Львів. ун-т бізнесу та права". - Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2012. - 499 с.
9. Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн: Підручник для студентів юрид. спец, вищих навчальних закладів. - 2-ге вид., переробл. та допов. - К.: Ін Юре, 2003.
10. Тетарчук І.В., Дяків Т.Є. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. Посібник для підготовки до іспитів. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 172 с.
11. Хома Н. М.. Історія держави і права зарубіжних країн. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. - К.: Каравела, 2008.

12. Шульженко Ф. П. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Ф. П. Шульженко [и др.] ; Державний вищий навч. заклад "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". - К. : КНЕУ, 2007. - 192 с.

13. <https://www.coursera.org/learn/magna-carta/home/welcome>.

### Тестові завдання

1. Коли в Англії була прийнята «Велика хартія вольностей»:

- а) 1215 р.;
- б) 1265 р.;
- в) 1295 р.;
- г) 1539 р.

2. Більшість статей англійської «Великої хартії вольностей» присвячено:

- а) правам лицарів і городян;
- б) регулюванню ленно-васальних відносин короля і баронів;
- в) становищу селян;
- г) становищу купців.

3. Яке з названих положень «Великої хартії вольностей» не стосується регулювання ленно-васальних відносин короля і баронів:

- а) порядок опіки рельєфу;
- б) підтвердження за містами їх давніх вольностей та звичаїв;
- в) порядок стягнення боргу за користування рельєфом;
- г) сума плати королю за користування феодалом залежала від його розміру.

4. Яке з названих положень «Великої хартії вольностей» не має політичного характеру:

- а) графи і барони виводилися з-під королівської юрисдикції і підлягали «суду рівних»;
- б) створювалася рада з 25 баронів, яка могла оголосити королю війну;
- в) сума плати королю за користування феодалом залежала від його розміру;
- г) створювалася рада королівства, без згоди якої король не міг стягувати «щитові гроші».

5. Яке з названих положень «Великої хартії вольностей» не стосувалося впорядкування діяльності королівських чиновників:

- а) встановлювалася єдина система мір і ваги;
- б) у кожному графстві створювалися спеціальні суди з двох представників короля і чотирьох обраних лицарів від графства;
- в) чиновники мали призначатися з числа добросовісних та досвідчених людей;
- г) фактично встановлювалася недоторканість особистості і майна «вільних людей».

## ТЕМА 8. ФЕОДАЛЬНА ДЕРЖАВА І ПРАВО В НІМЕЧЧИНІ

Методичні вказівки:

Об'єднання племінних утворень на території Німеччини в єдине ціле спочатку було здійснене в межах держави франків-через завоювання останніми в У-УІІ століттях алеманів, тюрингів, баварів, Саксоніє. Одночасно тут відбувається становлення класового суспільства - феодального. Розпад імперії Каролінгів (**Верденський договір 843 р.**) започаткував самостійний розвиток Німецької держави - **Королівства східних франків**. До його складу увійшли німецькі області між Рейном, Ельбою та Альпами - племінні герцогства Баварія, Алеманія (Швабія), Франконія, Саксонія, Тюрингія, а пізніше - Лотарингія й Фрісландія.

**Остаточне державне виокремлення німецьких областей** відбулося з обранням у 887р. герцогами Швабії, Баварії, Франконії, Саксонії королем "східних франків" Арнульфа Карінтійського, з припиненням у Німеччині в 911 р. династії Каролінгів і, зрештою, з обранням у 919р. німецьким королем саксонського герцога Генріха I (918-936).

До XIII ст. була, переважно, сформована територія Німеччини, та однією з важливих особливостей її політичного розвитку в Середні віки був поступовий розпад держави на окремі князівства, що зберігали свою незалежність аж до XIX ст. **Формально на чолі держави стояв король** (імператор), але фактично його влада була обмежена, насамперед, привілеями, які королівська влада надавала світським і духовним феодалам.

#### *Питання для підготовки*

1. Особливості утворення і розвитку феодалної держави і права у германців та основні тенденції їх розвитку.
2. Вплив феодалної територіальної роздробленості на розвиток держави.
3. Формування абсолютизму в автономних німецьких князівствах-державах (XIII – кінець XVIII ст.).
4. Становий уклад німецького суспільства.
5. Формування феодалного германського права.

#### *Література*

1. Войтович Л.В., Козак Н.Б., Овсінський Ю.В., Чорний М.І. Підручник з історії середніх віків для історичних факультетів університетів. – Львів: Тріада плюс, 2010. – 511 с.
2. Історія держави і права зарубіжних країн. Довідник / ред.: Ю. В. Цветкова. - Київ : Інтерсервіс, 2018. - 98 с.
3. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки ; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін. ; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
4. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час): Навчальний посібник / За ред. проф. Б. Й. Тищика. - Львів: Світ, 2006.
5. Макаруч В. С Історія держави і права зарубіжних країн. - К.: Атіка, 2000.
6. Сопільник Л. І. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Сопільник, М.-Б. І. Камінський ; Приват. вищ. навч. закл. "Львів. ун-т бізнесу та права". - Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2012. - 499 с.
7. Страхов Н. Н. Государство и право феодальной Англии. - Харьков: Изд-во Харьк. ун-та, 1964. - С.8-19.
8. Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн: Підручник для студентів юрид. спец, вищих навчальних закладів. - 2-ге вид., переробл. та допов. - К.: Ін Юре,



2003.

9. Толкачова Н. Є. «Золота була 1356 р. і королівська влада в Германії» // Вісник КУ імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. Випуск 61, 2004. - С. 57 - 62.
10. Тетарчук І.В., Дяків Т.Є. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. Посібник для підготовки до іспитів. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 172 с.
11. Хома Н. М.. Історія держави і права зарубіжних країн. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. - К.: Каравела, 2008.
12. Шульженко Ф. П. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Ф. П. Шульженко [и др.] ; Державний вищий навч. заклад "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". - К. : КНЕУ, 2007. - 192 с.

### Тестові завдання

1. У чому полягає особливість державного розвитку середньовічної Німеччини:
  - а) існувала як централізована імперія;
  - б) складалася з окремих князівств лише формально об'єднаних в одну імперію;
  - в) був відсутній період ленно-васальної монархії;
  - г) був відсутній період станово-представницької монархії.
  
2. Німеччина утворилася шляхом відокремлення від:
  - а) Римської імперії;
  - б) Англії;
  - в) Франкської імперії;
  - г) Ватикану.
  
3. Особливість суспільного устрою ранньофеодальної Німеччини полягала:
  - а) існувало три стани: феодали, купецтво, селянство;
  - б) існувало два стани: купецтво та селянство;
  - в) існувало три стани: феодали, духовенство, селянство;
  - г) існувало два стани: військово-лицарський та селянство.
  
4. Представники родової аристократії ранньофеодальної Німеччини:
  - а) герцоги;
  - б) графи;
  - в) фогти;
  - г) «князі церкви».
  
5. Представники служилої аристократії ранньофеодальної Німеччини (два):
  - а) герцоги;
  - б) графи;
  - в) фогти;
  - г) «князі церкви».
  
6. Категорія вільних селян ранньофеодальної Німеччини, які за утримання панської землі сплачували гроші:



### ***Методичні вказівки:***

Історія держави і права Візантії цікава і повчальна. Виникнувши в результаті поділу Римської імперії на дві частини - вона надалі пішла самостійним шляхом розвитку, пристосувавшись до нових соціально - економічних і політичних відносин пізньоантичної і середньовічної Європи. Розвиток феодалізму, політичних, державних структур та інститутів права мав тут ряд особливостей, своєрідних рис. На це треба звернути увагу.

Пройшовши довгий, понад тисячолітній шлях розвитку, державність і право Візантії, її релігія, культура і освіта - значно вплинули на сусідні держави і народи, зокрема слов'янські. Це необхідно взяти до уваги.

#### *Питання для вивчення:*

1. Утворення Візантійської держави.
2. Особливості розвитку феодальних відносин. Суспільний устрій країни у V - VII ст.
3. Державний лад Візантії у V - VII ст.
4. Реформи імператора Юстиніана.
5. Еволюція суспільного устрою і державного ладу у VIII - XV ст.
6. Джерела і характерні риси візантійського права.
7. Вплив візантійської державності і права на державно-правовий розвиток слов'янських народів.

#### *Контрольні питання:*

1. Які передумови становлення Візантійської держави?
  2. Особливості правового становища населення Візантії.
  3. Охарактеризуйте Еклогу як джерело права Візантії.
  4. Охарактеризуйте етапи розвитку Візантійської держави.
- Охарактеризуйте форми впливу Візантійського права на правову систему Болгарії та Сербії.

#### *Література:*

1. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2018.
2. Войтович Л. В., Домановський А. М., Козак Н. Б., Лильо І. М., Мельник М. М., Сорочан С. Б., Файда О. В. Історія Візантії. Вступ до візантиністики / За ред. С. Б. Сорочана і Л. В. Войтовича. Міністерство освіти і науки України; Львівський національний університет ім. І. Франка; Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. – Львів: Вид-во "Апріорі", 2011. – 880 с.
3. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. - 5-те видання, перероблене і доповнене - К.: Істина, 2010.

4. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн. Словник-довідник. – Тернопіль, 2015. – 125 с.
5. Історія держави і права зарубіжних країн. Довідник / ред.: Ю. В. Цветкова. - Київ : Інтерсервіс, 2018. - 98 с.
6. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки ; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін. ; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с..
7. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час): Навчальний посібник / За ред. проф. Б. Й. Тищика. - Львів: Світ, 2006.
8. Сопільник Л. І. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Сопільник, М.-Б. І. Камінський ; Приват. вищ. навч. закл. "Львів. ун-т бізнесу та права". - Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2012. - 499 с.
9. Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн: Підручник для студентів юрид. спец, вищих навчальних закладів. - 2-ге вид., переробл. та допов. - К.: Ін Юре, 2003.
10. Тетарчук І.В., Дяків Т.Є. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. Посібник для підготовки до іспитів. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 172 с.
11. Тихоненков Д. А. Історія держави і права зарубіжних країн : посіб. для підгот. до іспитів / Д. А. Тихоненков. – Харків : Право, 2017. – 248 с.
12. Хома Н. М. . Історія держави і права зарубіжних країн. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. - К.: Каравела, 2008.
13. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: хрестоматія/За ред. В.Д. Гончаренка .-К.:Вид-во Ін Юре,2002 .-716 с.
14. Шульженко Ф. П. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Ф. П. Шульженко [и др.] ; Державний вищий навч. заклад "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". - К. : КНЕУ, 2007. - 192 с.

#### **Тестові завдання**

1. Як в Візантійській імперії називалась важка кіннота?
  - А) стратеги;
  - Б) skutати;
  - В) катафракти.
2. Батальонами в Візантії називалися:
  - А) банди;
  - Б) батальони;
  - В) військо.
3. Легка піхота називалася:
  - А) псілі;

- Б) skutати;
- В) стратеги.

4. Імператор Візантії називався:

- А) стратег;
- Б) цар;
- В) базилевс.

5. Столиця Східної Римської імперії:

- А) Константинополь;
- Б) Рим;
- В) Феодосія.

6. Імператор Юстиніан правив:

- А) 527-565;
- Б) 556-566;
- В) 520-590.

7. Звід законів Юстиніана:

- А) Кодекс Юстиніана;
- Б) Кодекс законів імператора;
- В) Кодекс.

8. Імператор, який остаточно заборонив вшанування ікон:

- А) Лев III;
- Б) Костянтин V Копронім;
- В) Костянтин I.

9. Залежних селян називали:

- А) стратеги;
- Б) парики;
- В) селяни.

10. Спеціальні відомства:

- А) логофісії;
- Б) сенат;
- В) синкліт.

11. Організації громадян у Візантії за кольорами називались:

- А) діми;
- Б) сенат;
- В) синкліт.

12. Візантійська імперія перестала існувати в:

- А) 1444;
- Б) 1466;
- В) 1453.

## **Тема 10. Феодальна держава і право Арабського Халіфату.**

Методичні вказівки:

Ще в VI ст. Аравійський півострів асоціювався з "окраїною світу". На більшій частині "кам'янистої Аравії" кочували племена арабів-бедуїнів, які жили в шатрах і пили верблюже молоко. Лише на півдні та заході існували невеличкі протодержави: Ємен, Мекка, Ятриб (Медіна).

На початку VII ст. у житті арабів-кочівників відбулися значні зміни. Виділилася племінна знать, активно почала розвиватися торгівля, сформувалась єдина північноарабська мова та писемність. Подальша історія арабів пов'язана з іменем Мухаммеда - засновника нової релігії — ісламу (з араб, "іслам" — "покірність Богу"), або мусульманства (від араб, "муслім" - правовірний).

#### *Питання для підготовки*

1. Виникнення та розвиток держави Арабський Халіфат та світової релігії ісламу.
2. Система державних органів Арабського Халіфату.
3. Відмінності у розумінні державно-правових питань у різних течіях ісламу.
4. Характеристика джерел та основних галузей мусульманського феодального права.

#### *Література*

1. Гришко Л.М. Історія політико-правового розвитку монархій Арабського Сходу. URL: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5366/Istoriia%20polityko\\_pravovoho%20rozvytku%20monarkhii%20Arabskoho%20Skhodu\\_Hryshko\\_%202012.pdf?sequence=1&isAllowed=y](chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5366/Istoriia%20polityko_pravovoho%20rozvytku%20monarkhii%20Arabskoho%20Skhodu_Hryshko_%202012.pdf?sequence=1&isAllowed=y).
2. Історія держави і права зарубіжних країн. Довідник / ред.: Ю. В. Цветкова. - Київ : Інтерсервіс, 2018. - 98 с.
3. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки ; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін. ; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
4. Коран. – К.: Думму, 2018.
5. Лубський В. І., Борис В. Д. Мусульманське право. – К., 1997.
6. Рубель В. Халіфату арабо-мусульманського дипломатія. Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / ред. кол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. — К. : Знання України, 2004. – Т. 2. 812 с.
7. Тетарчук І.В., Дяків Т.Є. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. Посібник для підготовки до іспитів. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 172 с.
8. Тихоненков Д. А. Історія держави і права зарубіжних країн : посіб. для підгот. до іспитів / Д. А. Тихоненков. – Харків : Право, 2017. – 248 с.
9. Хома Н. М. . Історія держави і права зарубіжних країн. Навчальний посібник для студентів

вищих закладів освіти. - К.: Каравела, 2008.

10. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: хрестоматія/За ред. В.Д. Гончаренка .- К.: Вид-во Ін Юре, 2002 .- 716 с.

### Тестові завдання

1. Якого з названих періодів не існувало в історії Арабського халіфату:  
а) правління перших халіфів;                      в) халіфат Омейядів;  
б) халіфат Мухаммеда;                      г) халіфат Аббасидів.
  
2. Якого з названих занять не було в арабських племен:  
а) кочове скотарство;                      в) торгівля;  
б) оазисне землеробство;                      г) іригаційне землеробство.
  
3. У процесі розпаду родоплемінних відносин в арабів сформувалася військова знать і старійшини племен. Як вони називалися (два):  
а) шейхи;                      в) сайди;  
б) курейш;                      г) халіфи.
  
4. Визначте основну передумову виникнення Арабського халіфату:  
а) розвиток торгівлі;                      в) виникнення ісламу;  
б) міжплемінні війни;                      г) зовнішня загроза.
  
5. Хто був засновником Арабського халіфату:  
а) Мухаммед;                      в) Омар;  
б) Абу Бекр;                      г) Алі.
  
6. Хто став першим халіфом арабів:  
а) Мухаммед;                      в) Омар;  
б) Абу Бекр;                      г) Алі.
  
7. Що означає слово «халіф»?  
а) засновник ісламу;                      в) заступник пророка;  
б) пророк;                      г) глава мусульман.
  
8. Яка з названих територій не була завойована арабами:  
а) Іспанія;                      в) Месопотамія;  
б) Північна Африка;                      г) Франція.

9. Яка з наведених рис не відповідає особливостям розвитку феодалізму в арабів:
- а) досить швидко сформувалися відносини сюзеренітету-васалітету;
  - б) ступінь розвитку феодальних відносин не був рівномірним у різних районах халіфату;
  - в) переважала державна власність на землю;
  - г) зберігалось общинне землеволодіння.
10. Особливість суспільного устрою Арабського халіфату полягала у поділі населення:
- а) за майновою ознакою;                      в) за релігійною ознакою;
  - б) за національною ознакою;                      г) за кольором шкіри.
11. Як називалося не мусульманське населення Арабського халіфату:
- а) міністеріали;                                      б) дивани;
  - в) зимії;    г) мавалі.
12. Яке з названих положень не відповідає становищу зиміїв в Арабському халіфаті:
- а) носили особливий одяг;
  - б) заборонялося брати шлюби з мусульманами;
  - в) платили джизью;
  - г) не могли служити у війську.

## **ТЕМА 11. ДЕРЖАВА І ПРАВО НІМЕЧЧИНИ НОВОГО ЧАСУ**

Методичні вказівки:

Під час вивчення теми слід вивчити особливості розвитку Німеччини у першій половині XIX ст., проаналізувати вплив революції 1848 р. на розвиток німецьких держав. Важливим є дослідження діяльності канцлера Бісмарка та утворення імперії. Студентам необхідно вивчити державний лад Німеччини за Конституцією 1871 р. у кінці XIX – на початку XX ст. Варто також зупинитися на джерелах та основних рисах права Німеччини Нового часу.

*Питання для підготовки*

1. Особливості розвитку Німеччини у першій половині XIX ст.
2. Вплив революції 1848 р. на розвиток німецьких держав.
3. Утворення імперії. Конституція 1871 р.
4. Державний лад Німеччини у кінці XIX – на початку XX ст. Федеративний устрій Німеччини.
5. Джерела та основні риси права Німеччини Нового часу.

*Література*

1. Історія держави і права зарубіжних країн. Довідник / ред.: Ю. В. Цветкова. - Київ : Інтерсервіс, 2018. - 98 с.
2. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М.





в) республіки;

г) відновлення єдності Німеччини.

6. Який із союзів німецьких держав був створений під егідою Пруссії у 1833 р.:

а) Рейнський союз;                      в) Митний союз;

б) Німецький союз;                      г) Північнонімецький союз.

7. Які з союзів німецьких держав були створені за ініціативи і під егідою Пруссії (два):

а) Рейнський союз;                      в) Митний союз;

б) Німецький союз;                      г) Північнонімецький союз.

8. Який із союзів німецьких держав був створений після поразки Австрії у війні з Пруссією:

а) Рейнський союз;                      в) Митний союз;

б) Німецький союз;                      г) Північнонімецький союз.

9. Головним завданням революції 1848 р. у Німеччині було:

а) повалення абсолютизму;

б) визволення з-під влади іноземних держав;

в) ліквідація політичної роздробленості;

г) ліквідація поміщицького землеволодіння.

10. Яка причина того, що розроблений проект загально німецької конституції 1849 р. не був уведений в дію:

а) боротьба за першість між Австрією та Пруссією;

б) втручання іноземних держав;

в) спротив монархів німецьких держав;

г) протестні виступи народних мас.

11. Згідно Конституції 1850 р. Пруссія стала:

а) президентською республікою;

б) парламентською республікою;

в) конституційною монархією;

г) абсолютною монархією.

12. Якій з названих німецьких держав належала ініціатива об'єднання Німеччини:

а) Саксонія;                                      в) Австрія;

б) Баварія;                                      г) Пруссія.

## ТЕМА 12. ДЕРЖАВА І ПРАВО ЯПОНІЇ НОВОГО ПЕРІОДУ

Методичні вказівки:

У період правління Бакумацу (династії Токугава, 1603-1867 рр.) фактичним правителем Японії був диктатор - *сегун*. Імператора практично усунено від участі в політичному житті країни. Сегунат разом зі своїми прямими васалами володів четвертою частиною земельних угідь країни. Решта землі перебувала в денному користуванні великих феодалів-князів (*дайме*) (приблизно 260 князівств у ХУІІІ-ХІХ століттях). Сегун і дайме, як уособлення феодального ладу, що гальмували розвиток буржуазних відносин, спричинили незадоволення суспільства. Боротьба проти сегунату Токугави та великих феодалів, на яких він спирався, стає тією ідейною платформою, на якій відбувається зближення різноманітних антиурядових сил - широких мас

селянства та міської бідноти, торговельно-промислової буржуазії й нижчих верств радикально налаштованого дворянства, придворної аристократії, опозиційне налаштованих великих феодалів та ін.

Питання для підготовки

1. Суспільний та державний лад Японії епохи Середньовіччя.
2. Революція Мейдзи. Реформи державного управління, аграрна, правова, освітня.
3. Механізм державної влади реформованої Японії.
4. Характерні риси японського права. Джерела права.

Конституція Японії 1889 р.

Література

1. Історія держави і права зарубіжних країн. Довідник / ред.: Ю. В. Цветкова. - Київ : Інтерсервіс, 2018. - 98 с.
2. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки ; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін. ; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с..
3. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час): Навчальний посібник / За ред. проф. Б. Й. Тищика. - Львів: Світ, 2006.
4. Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки: Постсередньовічний Схід (XVIII — друга половина XIX ст.). — К. : Либідь, 2007. — 560 с.
5. Рубель В. А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність. — Київ: «Аквілон-Прес», 1997.
6. Сопільник Л. І. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Сопільник, М.-Б. І. Камінський ; Приват. вищ. навч. закл. "Львів. ун-т бізнесу та права". - Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2012. - 499 с.
7. Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн: Підручник для студентів юрид. спец, вищих навчальних закладів. - 2-ге вид., переробл. та допов. - К.: Ін Юре, 2003.
8. Толстих Т. В. Всесвітня історія: історія Японії: (Новий та Новітній час): навчальний посібник / Т. В. Толстих; Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара (Дніпропетровськ). - Дніпропетровськ: Видавництво ДНУ, 2011. - 132 с.

### 1. Тестові завдання

1. Становлення буржуазної держави в Японії пов'язано з:
  - а) революцією;
  - б) реформами «згори»;
  - в) еволюцією феодалізму;
  - г) з «рисовими бунтами».
2. Головною причиною відсталості Японії до XIX ст. була:

- а) самоізоляція;                      в) політика мікадо;  
б) колоніальна залежність;        г) нестача природних ресурсів.

3. Хто був фактичним правителем феодальної Японії з XII до середини XIX ст.:

- а) мікадо;                                в) сьогун;  
б) самурай;                              г) камікадзе.

4. Військовий правитель Японії називався:

- а) самурай;                              в) мікадо;  
б) сьогун;                                г) даймьо.

5. Що означає формула «сі-но-ко-сю»:

- а) органи влади феодальної Японії;  
б) стани суспільства;  
в) феодальна драбина;  
г) Цивільний кодекс Японії.

6. Якого стану не існувало у феодальній Японії згідно формули «сі-но-ко-сю»:

- а) самураї (феодалі);                      г) ремісники;  
б) міщани;                                д) торговці.  
в) селяни;

7. Як називалися князі феодальної Японії:

- а) самураї;                                в) мікадо;  
б) сьогуні;                                г) даймьо.

8. Поштовхом до революції Мейдзі стала:

- а) криза феодалізму;                      в) зовнішня політика сьогунату;  
б) зміна імператора;                      г) «рисові бунти».

9. Після революції Мейдзі Японія перетворилася на:

- а) президентську республіку;        в) конституційну монархію;  
б) парламентську республіку;        г) абсолютну монархію.

10. Революція Мейдзі в Японії отримала свою назву за:

- а) роком у східному календарі;  
б) іменем вождя повстанців;  
в) ім'ям останнього сьогуну з роду Токугава;  
г) тронним ім'ям імператора Муцухіто.

11. Якого положення не було в маніфесті японського імператора від 9 грудня 1867 р.:

- а) повернення влади імператору;  
б) скасування сьогунату і посад регентів при імператорі;  
в) оголошення війни сьогуну;  
г) проголошення нового політичного курсу під галами повернення до старих традицій.

12. Імператор Японії називався:

- а) самурай;                                в) мікадо;  
б) сьогун;                                г) даймьо.

## ТЕМА 13. ДЕРЖАВА І ПРАВО НІМЕЧЧИНИ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1945–до сьогодні)

*Методичні вказівки:*

Період після Другої світової війни для Німецької держави став переломною віхою в її розвитку. За умов гострої конфронтації західних держав з Радянським Союзом відбувся у 1949 році розкол Німеччини на дві частини. Та у 1990 році, в обстановці зростання у всьому світі підтримки історичних ініціатив СРСР з перебудови міжнародних відносин, відбулося об'єднання ФРН і НДР в єдину німецьку державу.

При підготовці теми необхідно звернути увагу на процес відновлення демократичних інститутів Союзною контрольною радою, передумови розколу Німеччини на дві частини. Здійснити аналіз державно-правових явищ та інститутів обох Німецьких держав, показати їх соціальну значимість. Неабияку цікавість являє собою і економічна політика К.Аденауера, як приклад для подолання труднощів в нашій державі.

Не менш важливим є вивчення організації та діяльності політичних партій в контексті їх боротьби за владу. Необхідно розкрити еволюцію державного ладу та політичного режиму ФРН та НДР, передумови та процес об'єднання двох держав.

*Питання для вивчення:*

1. Потсдамські угоди про Німеччину.
2. Утворення ФРН 1949 р. Окупаційний статут.
3. Конституція ФРН 1949 року, її характеристика.
4. Партійна система ФРН.
5. Проголошення НДР та прийняття Конституції НДР.
6. Об'єднання Німеччини.
7. ФРН в кінці ХХ на початку ХХІ ст.

*Контрольні питання:*

1. Охарактеризуйте умови німецького державотворення після Другої світової війни.
2. Охарактеризуйте систему державних органів ФРН та НДР.
3. Здійсніть порівняльний аналіз державної політики ФРН та НДР.
4. Проаналізуйте особливості державотворчих процесів сучасної Німеччини.

*Література :*

1. Бостан Л. М, Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2004.
2. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн. – К., : 2010. – 356 с.
3. Історія держави і права зарубіжних країн. Довідник / ред.: Ю. В. Цветкова. - Київ : Інтерсервіс, 2018. - 98 с.

4. Макаруч В. С. Історія держави і права зарубіжних країн. – К.: Аттіка, 2000.
5. Страхів М. М. Історія держави і права зарубіжних країн: Підручник для студентів юрид. спец, вищих навчальних закладів. - 2-ге вид., переробл. та допов. - К.: Ін Юре, 2003.
6. Тищик Б. Й. Про демократичні революції в країнах Східної Європи (1989-1991) / Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична. -1993 - Вип. 30. - С 8-12.
7. Тищик Б.Й. Німеччина: історія державності і права (ІХ ст. – початок ХХІ ст.) : Навчальний посібник. Львів : «Тріада плюс», 2011.
8. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. Посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 381 с.
9. Федоров К. Г. Історія держави і права зарубіжних країн. - К.: Вища школа, 1994.
10. Хома Н. М. . Історія держави і права зарубіжних країн. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. - К.: Каравела, 2003.
11. Шевченко О. О. Історія держави і права зарубіжних країн: Курс лекцій. - К., 1997.

#### Тестові завдання

1. Відмітьте органи влади ФРН:

- а) федеральний канцлер;
- б) бундестаг;
- в) бундесрат;
- г) сенат;
- д) президент;
- е) прем'єр-міністр.

2. Яка форма правління сучасної об'єднаної Німеччини?

- а) конституційна монархія;
- б) абсолютна монархія;
- в) президентська республіка;
- г) парламентська республіка;
- д) президентсько-парламентська республіка;
- е) парламентсько-президентська республіка.

3. Творцем німецького економічного дива вважається:

- а) Бісмарк;
- б) Г-Д. Геншер;
- в) В.Брандт;

- г) Л.Ергард;
- д) К.Кінкель;
- е) Г.Шмідт;
- є) Г.Коль;
- ж) К.Аденауер;
- з) Г.Шредер.

4. На який термін обирається федеральний президент?

- а) 4 роки;
- б) 6 років;
- в) 5 років;
- г) 7 років.

5. Бізонія—це:

- а) назва об'єднаної американської та британської зони окупації;
- б) назва об'єднаної американської та французької зони окупації;
- в) назва об'єднаної британської та французької зони окупації.

6. За Конституцією ФРН парламент ФРН складався з двох палат?

- а) рейхстагу і рейхсрату;
- б) бундестагу і бундесрату;
- в) бундестагу і сенату;
- г) бундестагу і рейхстагу;
- д) бундесрату і рейхсрату.

7. Проект Конституції НДР 1949 року був розроблений?

- а) Німецькою народною радою;
- б) Німецькими установчими зборами;
- в) Комуністичною партією Радянського Союзу,
- г) Соціалістичною партією Німеччини;
- д) Німецькою конституційною комісією.

8. Об'єднання Німеччини відбулось?

- а) у серпні 1989 року; б) у вересні 1990 року;
- в) у жовтні 1990 року;
- г) у листопаді 1990 року;
- д) у січні 1991 року.

Методичні вказівки:

Під час вивчення історії розвитку держави і права в Японії після II світової війни необхідно звернути увагу на складний процес відмови японців від мілітаристської спадщини і імперської політики. Студенти повинні зауважити, що мешканці Японії зуміли побудувати ефективну економіку і запровадити основні засади лібералізму в державно-правові відносини. Студенти повинні також проаналізувати Конституцію Японії 1947 р. і вивчити особливості японської правової системи.

Питання для підготовки

1. Перехід Японії від політики мілітаризму до ідей ліберальної політики.
2. Конституція Японії 1947 р.
3. Особливості розвитку правової системи Японії.

Література

1. Історія держави і права зарубіжних країн. Довідник / ред.: Ю. В. Цветкова. - Київ : Інтерсервіс, 2018. - 98 с.
2. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки ; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін. ; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с..
3. Рубель В. А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність. — Київ: «Аквілон-Прес», 1997.
4. Сопільник Л. І. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Сопільник, М.-Б. І. Камінський ; Приват. вищ. навч. закл. "Львів. ун-т бізнесу та права". - Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2012. - 499 с.
5. Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн: Підручник для студентів юрид. спец, вищих навчальних закладів. - 2-ге вид., переробл. та допов. - К.: Ін Юре, 2003.
6. Толстих Т. В. Всесвітня історія: історія Японії: (Новий та Новітній час): навчальний посібник; Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара (Дніпропетровськ). - Дніпропетровськ: Видавництво ДНУ, 2011. - 132 с.

#### Тестові завдання

1. Причинами мілітаризації Японії після Першої світової війни були (дві):
  - а) економічна криза;
  - б) незадоволення результатами війни;
  - в) загроза з боку сусідніх держав;
  - г) прагнення до захоплення сусідніх територій.
2. Визначте фактори, які сприяли вестернізації Японії у другій половині XX ст. (два):
  - а) діяльність окупаційної адміністрації;
  - б) поразка у Другій світовій війні;
  - в) економічна криза;



г) підготовка до нової війни.

3. Визначальним фактором для розробки демократичної конституції Японії після Другої світової війни було:

- а) революція;
- б) прагнення японців до демократичних свобод;
- в) ініціатива мікадо;
- г) діяльність окупаційної адміністрації.

4. Визначте, яка з наведених вимог окупаційної адміністрації японському керівництву після Другої світової війни не відповідає дійсності:

- а) відмова від війни і ліквідація збройних сил;
- б) передача суверенітету від мікадо до народу;
- в) збереження власності імператорського дому;
- г) ліквідація палати перів.

5. Коли була прийнята нова Конституція Японії, розроблена під тиском окупаційної адміністрації:

- а) 1945 р.;
- б) 1947 р.;
- в) 1949 р.;
- г) 1951 р.

6. За формою управління сучасна Японія є:

- а) конституційною монархією;
- б) абсолютною монархією;
- в) парламентською республікою;
- г) президентською республікою.

7. Який з названих органів влади відсутній у сучасній Японії:

- а) президент;
- б) парламент;
- в) кабінет міністрів;
- г) верховний суд.

8. За поданою характеристикою визначте державний орган сучасної Японії: «символ держави і єдності народу, влада якого є спадковою»:

- а) імператор;
- б) парламент;
- в) кабінет міністрів;
- г) верховний суд.

9. За поданою характеристикою визначте державний орган сучасної Японії: «призначає кабінет міністрів, має право розпуску палати представників, підтверджує призначення і відставку вищих посадовців»:

- а) імператор;
- б) парламент;
- в) кабінет міністрів;
- г) верховний суд.

10. За поданою характеристикою визначте державний орган сучасної Японії: «найвищий орган державної влади і єдиний законодавчий орган країни»:

- а) імператор;
- б) парламент;
- в) кабінет міністрів;
- г) верховний суд.

11. Визначте з яких палат складається парламент сучасної Японії (дві):

- а) палата перів;
- б) палата радників;
- в) палата представників;
- г) палата депутатів.

12. За поданою характеристикою визначте державний орган сучасної Японії: «обирається на 6 років з переобранням половини складу кожні три роки»:

- а) палата радників;
- в) кабінет міністрів;

б) палата представників;

г) верховний суд.

## **Т. 15. УТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКОЇ ТА ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ ДЕРЖАВ**

### *Методичні вказівки:*

Історична доля Чехословаччини і Польщі тісно переплелася з українською історією. Саме тому вивчення її державності особливо важливо для розуміння перспектив становлення України. Під час підготовки до семінару необхідно показати відновлення і суть Чехословацької державності у 1918-1938 рр., оцінити антифашистський рух в державі і становлення державно-правового режиму «народної демократії». Не можна обминути увагою процесу переходу до федеративного устрою в країні, а також «празької весни» і наступних репресивних дій консервативних сил. Одночасно важливо оцінити процес демократизації країни в 1989-1990 рр. і процес її розпаду на початку 1993 р.

Під час підготовки до семінару треба з'ясувати процес відновлення Польської держави у 1918-1919 рр., розкрити суть державного механізму, політичний режим, партійну систему, причини втрати незалежності. Необхідно розкрити специфіку розвитку Польщі в умовах «народної демократії», перехідний від соціалізму період, а також розвиток сучасної демократичної Польщі як складової частини об'єднаної Європи.

### Питання для підготовки:

1. Утворення Чехословацької республіки в 1918 р. та її розвиток до 1938 р.
2. Відновлення та розвиток незалежної Польської держави - II Річ Посполита (1918-1939 рр.). Конституції Польщі 1921 та 1935 рр.
3. Захоплення Чехословаччини нацистською Німеччиною, окупаційний період. Утворення та розвиток Чехословацької народно-Демократичної республіки. Конституція 1948 р.
4. Утворення Польської народної республіки, її державно-правове оформлення (1944-1947 рр.). Конституція 1952 р., її структура, зміст, оцінка.
5. Перетворення Чехословаччини у федеративну державу. Конституційний закон 1968 р.
6. Демократична революція 1989-1991 рр. утворення Чеської і Словацької держав.
7. III Річ Посполита.

### *Контрольні питання:*

Проаналізуйте причини приєднання до Чехії у 1918 р. Словаччини.  
Назвіть причини перемоги лівих політиків у післявоєнному розвитку Чехословацької держави.  
Назвіть наслідки для державно-правового розвитку Чехословаччини «празької весни».

Охарактеризуйте причини розпаду Чехо-Словаччини. Здійсніть порівняльний аналіз розвитку Чехії і Словаччини після розпаду у 1993 р.

Визначте роль Ю.Пілсудського у процесі відновлення II Речі Посполитої.

Оцініть законодавство Польщі у міжвоєнний період щодо національних меншин.

Назвіть причини перемоги лівих політиків у післявоєнному розвитку Польської держави.

Здійсніть порівняльний аналіз законодавства щодо національних меншин у II і III Речі Посполитій.

Визначте статус місцевого самоврядування в сучасній Польській державі.

#### *Література :*

2. Бостан Л. М, Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2018.
3. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. - 5-те видання, перероблене і доповнене - К.: Істина, 2010.
4. Дзюбка І. Розв'язання національного питання в Чехословаччині — закономірність будівництва соціалізму. К. 1966.
5. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За редакцією Л. Зашкільняка. - Львів: Львівський університет імені І.Франка, 2001
6. Коротка Історія Чехії і Словаччини: Навч.-посіб. під ред. П.С. Федорчака. – Івано-Франк.: Плай, 1999. – С.76-97.
7. Макаруч В. С. Історія держави і права зарубіжних країн. - К.: Аттіка, 2000.
8. Масарик Т.Г. Право і демократія. Вибрані праці. / Передмова ,упорядник Нагорняк М.М. -К.: Логос, 2007. – 336 с.
9. Присташ Л.Т. Структура центральних державного апарату Польщі за Конституцією 1921 р. Право України.- 1998. - №9. – С.95-97.
10. Сопільник Л. І. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Сопільник, М.-Б. І. Камінський ; Приват. вищ. навч. закл. "Львів. ун-т бізнесу та права". - Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2012. - 499 с.
11. Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн: Підручник для студентів юрид. спец, вищих навчальних закладів. - 2-ге вид., переробл. та допов. - К.: Ін Юре, 2003.
12. Тетарчук І.В., Дяків Т.Є. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. Посібник для підготовки до іспитів. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 172 с.
13. Тищик Б. Й. Про демократичні революції в країнах Східної Європи (1989-1991) / Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична. -1993 - Вип. 30. - С 8-12.
14. Федоров К. Г. Історія держави і права зарубіжних країн. - К.: Вища школа, 1994.
15. Федорчак П. С. Новітня історія Польщі ХХ століття: Навчальний посібник для

студентів історичних спеціальностей. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006.

16. Шульженко Ф. П. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Ф. П. Шульженко [и др.] ; Державний вищий навч. заклад "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". - К. : КНЕУ, 2007. - 192 с.
17. Яровий В. І. Історія західних і південних слов'ян у ХХ ст.: Курс лекцій. - Київ: Либідь, 1996. - 416 с.
18. Яровий В. Новітня історія Центрально-європейських та Балканських країн ХХ ст. [Текст]: підручник для вищих навч. закладів / В. Яровий. – К.: Генеза, 2005. – 816 с.